

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Mgr. Oleksandr Bilash

**Svoboda svědomí a náboženská politika sovětského režimu
na Jihu Ukrajiny v letech 1917-1939 (historický a právní
aspekt): od státu k jednotlivci**

**Freedom of Conscience and Religious Policy of Soviet
Power in South of Ukraine in 1917-1939 (Historical and
Legal aspect): from State to Individual**

Autoreferát disertační práce

Praha, 2018

Předkladatel disertační práce: Mgr. Oleksandr Bilash

Doktorský studijní program: Teologie

Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: Prof. ThDr. Jan B. Lášek, Dr.h.c. mult.

Oponenti disertační práce:

.....
.....
.....
.....

Obhajoba disertační práce se koná dne

.....

V.....na.....

.....

**před komisí pro obhajobu disertační práce. Předsedou
komise byl jmenován**

.....

**Předseda
oborové rady:**

Děkan fakulty:

Prof. ThDr. Jan B. Lášek,
Dr.h.c. mult.

doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

UK v Praze HTF

UK v Praze HTF

Úvod do problematiky a aktuálnost badatelského tématu

Dynamické změny v současném světě si vynutily zásadní přehodnocení místa a úlohy osobnosti ve společnosti, ve státě a i v církvi. Člověk, jeho práva a svobody byly prohlášeny za nejvyšší hodnotu. Problematika lidských svobod a práv se stále častěji objevuje ve vědeckých pracích, zákonodárných aktech. Právo svobodně volit, měnit a šířit své přesvědčení a jednat v souladu s ním, je zaručeno prakticky každému. Toto právo bylo pojmenováno svoboda svědomí. Je třeba připomenout, že kromě teoretického chápání má důležitý význam při realizaci svobody svědomí otázka, jaký obsah se připisuje pojmu svobody svědomí, jak je svoboda svědomí garantována státem, těmi či oněmi státními strukturami, jak se řeší problémy tolerance, vzájemného chápání, svobody projevů osobních názorů ve společnosti nezávisle na vztahu k náboženství.

Aktualita definovaného tématu – dizertačního bádání, které umožňuje nejen určit přístupy k podchycení k uchopení fenoménu svobody svědomí, ale i systematizovat sebrané znalosti a praktickou zkušenost, je zformulovat na základě zobecnění sebraného materiálu srozumitelný aparát, s jehož pomocí je možné probádat nejen cestu evoluce termínu, ale i mechanismus uvedené svobody v jejím nejmenším i největším rozsahu. A to tím víc, že v daném kontextu je zajímavý rozbor vztahů církve a státu, dále náboženské politiky mladého ateistického sovětského státu v letech 1917-1939, který zákoně kodifikoval právo na svobodu svědomí a realizoval princip rozluky církve od státu a školy od církve. Jak ukazují dějiny a historická zkušenost, v případě, že je společnost rozdělena na základě vztahu k náboženství nebo na základě vztahu k jedné z konfesí, vytvářejí se podmínky pro privilegování

některých lidí na úkor ostatních, což vzbuzuje netoleranci, politiku omezení osobních práv a svobod a manipulaci přesvědčení lidí.

Ne náhodou má naše rozprava název „svoboda svědomí a náboženská politika sovětské moci na jihu Ukrajiny v letech 1917-1939 (historicko-právní aspekt): od státu k jednotlivci“. Vzájemný vztah práva člověka na svobodu svědomí je zde spojen s takovými trvalými problémy jako „stát a náboženství“, „osobnost a společnost“, „mezilidské vztahy“, což jej zařadilo na stejnou rovinu se základními problémy filosofického a teologického myšlení. Historický vzniklý princip bádání o problémech svobody svědomí z pohledu vztahu k náboženství určuje komplexnost širokého užití tohoto institutu jak v teorii, tak i v praxi. A co více, užití dějin vývoje názorů na institut svobody svědomí a na vývoj vzájemných vztahů náboženství a sovětského státu umožňuje probádat vývoj právního postavení náboženských organizací za účelem zobecnění zkušenosti právní regulace jejich existence. Je to aktuální zejména nyní, kdy v ukrajinské společnosti cílevědomě roste počet zastánců autokefality Ukrajinské pravoslavné církve a její nezávislosti na Ruské pravoslavné církvi, když se stát snaží opět účastnit se aktivně v procesech, které probíhají v náboženském životě země. Svědčí o tom Výzva ukrajinského prezidenta Petra Porošenka ekumenickému patriarchovi Bartolomějovi k vydání Tomosu o udělení autokefality pravoslavné církvi na Ukrajině, dále rozhodnutí ukrajinského Nejvyššího soudu (parlamentu) „O podpoře výzvy ukrajinského prezidenta ekumenickému patriarchovi Bartolomějovi o poskytnutí Tomosu o autokefalitě Ukrajinské pravoslavné církve“ a také i takzvané návrhy „církevních“ zákonů“ číslo 4128 z 23. 2. 2016 a číslo 4511 z 22. 4. 2014, které i když byly staženy z projednávání

v Nejvyšším ukrajinském sovětu, vyvolávají dodnes mezi věřícími aktivní nevoli.

Cíl a účel rozpravy: Základním cílem rozpravy je prostudování vzniku a vývoje institutů svobody svědomí a vyznání (náboženské tolerance v určitých historických epochách světových dějin), vývoje názorů na svobodu svědomí a jeho zákonodárného podchycení v náboženské politice sovětské moci v letech 1917-1939, ale i vliv státní ateistické politiky (v tomto případě politiky represivní) na osudy jednotlivých osobností nebo skupin, zejména duchovenstva, aktivistů a členů náboženských sdružení a členů jejich rodin.

Tento cíl je specifikován následujícími úkoly:

Určit strukturu a zobecnit různé vědecké přístupy k chápání principu svobody svědomí.

Určit hlavní historické epochy rozvoje institutu svobody svědomí a vytvořit chronologický přehled (v době antiky, v raně křesťanské společnosti, v době středověku, renesance, novověku a v současnosti).

Určit nejdůležitější teologické koncepce a specifikovat charakteristické rysy křesťanských vyznání (katolicismus, protestantismus, pravoslaví) v oblasti principu svobody svědomí.

Určit specifika vývoje institutu svědomí v právním a sociálně kulturním kontextu. Dále provést diferenciaci pojmů „náboženství“, „náboženská“, „duchovnost“.

Ilustrovat specifikum existence náboženských organizací v době po roce 1917 pomocí odhalení zvláštností zákonodárství a historických reálií té doby.

Objasnit a určit příčinu konfliktu mezi sovětským státem a náboženskými organizacemi.

Prozkoumat vývoj právního postavení duchovenstva v Sovětském svazu, genezi pronásledování církve a metody boje proti ní.

Objasnit problém státní represivní politiky ve vztahu k věřícím a její regionální specifika.

Probádat vliv změny zákonodárství o svobodě svědomí na jednotlivé osobnosti a popsat jejich osudy jako památku na státní bezbožnou politiku a nové křesťanské mučednictví – jako jevy, které se staly ve 20. Století.

Kromě toho, cíl a úkoly práce vyžadovaly systemizaci, analýzu a zobecnění velkého množství pramenů z oblasti filosofie, religionistiky, práva, dějin, teologie, kulturologie a sociologie.

Chronologické ohraničení bádání je dáno objektivními fakty a událostmi jak v dějinách církve, tak vztahů církve a státu. Analyzované téma je ohraničené lety 1917-1939, kde první datum ukazuje na revoluční změny, které proběhly v ruském impériu a druhé konec období velkého teroru 1937-1938.

Teritoriální hranice bádání – třetí a čtvrté kapitoly jsou dány kulturně-historickým regionem Ukrajiny – jedná se o jih Ukrajiny, kam patří dnešní Oděská, Chersonská a Nikolajevská oblast.

Objektem bádání je proces formování a rozvoje svobody svědomí, existence daného institutu v podmínkách realizace proticírkevní politiky sovětské moci.

Předmětem bádání je náboženská politika Sovětského státu v letech 1917-1939 a její vliv na občanskou společnost a osobnost pomocí represivních metod sociální kontroly a donucování.

Metody bádání. Metodologickým základem vědecké práce je obecně filozofický přístup, ale také obecně vědecká, speciálně vědecká, ale i specifická metoda. Uveďme jen některé ze základních metod:

Dialektická metoda umožnila zdůvodnit zákonitý charakter rozvoje svobody svědomí jako kategorie práva ve společnosti a dále probádat zákonitosti a historické tendence rozvoje uvedeného institutu.

Axiologický přístup umožnil objevit podstatu hlavních hodnot, které určují obsah a charakter existence právních pojmů svobody svědomí a svobody vyznání, v jejichž základě spočívají takové právní a všelidské hodnoty, jako je lidská svoboda, demokracie, lidská práva.

Antropologická metoda byla užita při posuzování různých pohledů na svobodu svědomí, spočívajících na různých přístupech k vyřešení této otázky v závislosti na místě a době a na hledání odpovědi na otázku po existenci universálního chápání uvedeného institutu.

Pomocí logické metody jsou zobecněny ve vědě prezentované přístupy k objevení pojmu svobody svědomí a svobody vyznání, jsou určeny základní strukturální prvky uvedených institutů.

V práci je také užita metoda historická, díky které jsou probádány dějiny termínů svobody svědomí a vyznání, vliv chápání

uvedených svobod na vnitřní náboženskou politiku sovětského státu v letech 1917-1939.

Byly užity i speciální historické metody: frontální výzkum archívních a dalších pramenů, historický popis, metoda aktualizace, což umožnilo studovat historická fakta a jevy jak v úzké souvislosti s historickou situací, jak v jejich kvalitativní proměně v různých obdobích rozvoje.

Úroveň vědeckého zpracování tématu

Pozornost autorů soustředěných k historickým událostem, spojených s problémy svobody svědomí, byla často fragmentární a nemohla poskytnout celkový obraz. Obrovský přínos pro zpracování námi sledované tematiky náboženské tolerance a svobody svědomí znamenají filosofové N.A. Berd'ajev, A.F. Losev, E. Ju.Solovjev, historikové V.V. Bolotov, D.S. Lichačev, John Akton, dále vědci A.P. Lebeděv, A.I. Brilliantov, A. Laktionov, S.A. Luk'yanov, N.I. Karejev, E.N. Salygyn, M.M. Šachnovič, E.L. Konjakina, L.I. Soskovec, E.E. Kuprijanova, P.I. Kostjukovič. Ze zahraničních badatelů je třeba zmínit jména jako A. Harnack, James E. Wood, K. Dobbelaere, E. Forgyson, G. Woolf, I. Gradel, H.J. Klauck, D. Fishwick, E.J. Hunt, M. P. Charlesworth, Sebastian Schmidt-Hofner, M.R. Salzman, I.M. Erlikhson.

Mezi vědce, kteří přinesli příspěvek pro zpracování vztahů mezi církví a státem v Sovětském svazu v době od r. 1917 do r. 1939, patří zejména D.V. Pospělovskij, M.V. Škarovskij. I.A. Kurljanskij, M.E. Gubonin, A. Rogozjnskij, V.B. Romanovskaja, A.G.Latišev, I.N. Pokrovskij, S.N. Ivanov, S.S. Zagrabin, T.G. Rastimešina, A. Černych, O.D. Maximova, N.S. Majorova, A.D.

Margolis, T.B. Pritykina, A. Ju. Daniel, N.E. Emeljanov, O.I. Chajlova a další.

Pokud se jedná o období sovětského práva, je třeba připomenout, že mnozí sověští badatelé se snažili, aby ukázali výlučně antisovětskou činnost duchovenstva a věřících v době října 1917 a v prvních letech sovětské moci.

Problémy dějin vzájemných vztahů církve a sovětského státu přitahovaly pozornost i zahraničních badatelů. V disertaci jsou užity práce zahraniční historiografie, reprezentované pracemi Leonida Lukse a Karla Schlögela.

Nehledě na rozšířenou známost vztahů státu a církve, je tu zjevně nedostatečný počet prací, které posuzují tuto otázku na základě archívních materiálů, bez čehož ovšem není možné vytvoření obecné představy o těchto tragických stránkách našich dějin. Místní badatelé dělají zatím jen první kroky pro aktivní studium místa i úlohy institutu svobody svědomí v dějinách oblastí.

Empirický základ bádání tvořilo několik skupin pramenů. Do první skupiny pramenů patřily zákonné akty SSSR, RSFSR a UkrSSR. Zvláštní pozornost je věnována sovětským ústavám a ústavním zákonům – Dekretu o půdě ze dne 26. Října / 8. listopadu 1917, Deklaraci práv národů Ruska ze dne 2. listopadu 1917, dekretu Rady lidových komisařů RSFSR „O rozluce církve a státu a školy a církve“ z 23. ledna 1918, dekretu prozatímní dělnicko-rolnické vlády UkrSSR „O rozluce...“ z 22. ledna 1919 a dalším. V disertaci se rozebírají nutné kroky aktuálního zákonodárství SSSR a svazových republik.

Do druhé skupiny pramenů patří nižší zákonné normy: resortní instrukce a cirkuláře Lidového komisariátu justice a Lidového

komisariátu RSFSR a též odpovídajících lidových komisariátů lidových komisariátů dalších sovětských republik, cirkuláře a instrukce lidových komisařů Svazu SSR.

Do třetí skupiny pramenů patří archivní dokumenty, uložené ve Státním archívu Oděské oblasti a v Archivu řízení Ukrajinské bezpečnostní služby Oděské oblasti i dalších archivních institucí, m.j. byly využity osobní spisy zatčených, příkazy k prohlídkám a k vazbě, výslechové protokoly obviněných, svědecké výpovědi, rozhodnutí a rozsudky soudů, udání tajných spolupracovníků. Převážná většina uvedených dokumentů byla pro vědeckou práci užita poprvé.

Do čtvrté skupiny pramenů patří církevní dokumenty. Mezi ně patří výnosy patriarchy Tichona, rozhodnutí místního sněmu RPC z let 1917-1918 a obnovlenského sněmu z r. 1923, oficiální pastýřské listy metropolitů RPC věřícím a další.

Pátá skupina pramenů se skládala z publicistických materiálů, které umožňovaly prezentovat reakci duchovenstva a věřících na různé události církevního života ve vztahu ke státu, probádat názorovou evoluci názorů jednotlivých stranických a sovětských funkcionářů na různé problémy vývoje vztahu státu a církve a sovětského zákonodárství o kultech, využít oficiální statistiku o stavu náboženských organizací v SSSR, dále materiály o uskutečnění protináboženských kampaní atd.

Vědecký přínos bádání

Disertace je komplexním zpracováním badatelského tématu, týkajícího se dějin státu a církve, vztahů církve a státu, konceptuální studií o procesu vzniku představ o svobodě svědomí

v dějinách a o vlivu tohoto institutu na společenské myšlení a na rozvoj občanské společnosti.

V disertaci je rekonstruován model kauzálních jevů a událostí, které jsou spojeny s procesem vzniku a rozvoje představ o svobodě svědomí. Je tu rozebrán vzájemný vztah pojmů jako svoboda svědomí a sekularizace, náboženství a nábožnost, nábožnost a spiritualita, je tu věnována pozornost náboženským, kulturně-historickým a hodnotovým představám, jsou prezentovány ve světě rozšířené představy o svobodě myšlení a přesvědčení a ukázány jejich racionalistické definice.

Nový vědecký přínos disertace je v následujícím:

- Je ukázán vzájemný vztah i spojení politiky a práva ve společnosti v oblasti praktické realizace svobody svědomí. V disertaci se zdůvodňuje důraz na prioritu státní politiky ve vztahu k míře praktické realizace garantovaného práva na svobodu svědomí. Přičemž v případě, když je právo na svobodu svědomí garantováno státem, je definováno vládnoucí ideologií a zachycuje se zákonodárně v ústavách, deklaracích, zákonech atd., což však automaticky nevede k tomu, že by toto právo bylo reálně prakticky uskutečňováno.
- V disertaci je konkrétní rozbor archívních dokumentů a normativních právních aktů, určujících náboženskou politiku a hlavní směry činnosti nejvyšších a ústředních státních úřadů na jihu Ukrajiny v letech 1917-1939.
- Do vědeckého diskurzu je uvedena celá řada nových archívních materiálů, které jsou uchovávány ve fondech Státního archívu

oděské oblasti a v Archivu Správy ukrajinské bezpečnostní služby oděské oblasti.

- Je zde ukázáno, že svoboda svědomí není omezena jen na oblast vzájemných vztahů státu a jeho různých mnohvrstevných struktur k náboženským společnostem, ale má také výrazný vliv na jednotlivce.
- Z dnešního hlediska je provedeno přehodnocení mnohých historických faktů, spojených se vznikem a genezí, zpracováním zákonodárství o svobodě svědomí.

Interdisciplinární přístup umožnil prezentovat rozbor problémů, spojených se svobodou svědomí, z různých hledisek – historického, teologického, právního a sociokulturního.

Praktický význam získaných výsledků

V badatelsko-vědecké oblasti. Pro další studium dané problematiky, pro studium specifik vztahů mezi státem a církví v různých oblastech a v různých dobách historického vývoje společnosti.

V učebním procesu. Při přípravě odpovídajících kapitol učebnic, při přednáškách kurzů „Obecné církevní dějiny“, „Dějiny církve na Ukrajině“, „Církevní právo“, „Ústavní právo“, „Státní konfesní právo“, při vědecko-badatelské práci studentů. Vědecké výsledky disertační rozpravy byly přijaty a začleněny do učebního procesu právnické fakulty Užhorodské státní univerzity (Ukrajina).

Struktura disertace

Disertace se skládá z úvodu, čtyřech kapitol, 15 podkapitol, závěrů, jmenného rejstříku a soupisu užitých pramenů a literatury. Celkový rozsah práce je 353 stran, z nich tvoří 315 základní text.

Hlavní závěry

Předložená disertační práce je teoretickým sjednocením a řešením vědeckého problému, který spočívá v rozboru a určení charakteristiky procesu formování a rozvoje práva na svobodu svědomí, realizace tohoto institutu v podmínkách provádění proticírkevní politiky sovětskou mocí a objasnění zvláštností církevní politiky sovětského státu v letech 1917-1939 a jejího vlivu na občanskou společnost a jednotlivé osobnosti (mj. na kněze a zaměstnance církve, na věřící a členy jejich rodin) prostřednictvím represivních metod sociální kontroly a donucení.

Po prostudování etap vzniku a rozvoje institutů svobody svědomí a vyznání (náboženské tolerance v určitých historických dobách světových dějin), geneze názorů na svobodu svědomí a zákonného uchycení tohoto institutu v náboženské politice sovětské moci v letech 1917-1939 a také vlivu státní ateistické politiky (v tomto případě represivní politiky) na osudy jednotlivých osobností nebo skupin, zejména duchovenstva, aktivistů a členů náboženských společenství i jejich rodin, jsem dospěl k určitým tezím, které jsou odpovědí na úkoly, jaké si tato práce vytýčila:

- 1) Když jsme určili strukturu a sjednotili různé vědecké přístupy k chápání principu svobody svědomí, docházíme k závěru, že dějiny vývoje právního vývoje institutu svobody svědomí je nerozlučně spjata s procesem sekularizace občanské společnosti. Systemizovali jsme přístupy a určili termín

„sekularizace“, nazvali společné a rozdílné u pojmů „náboženství“ a „nábožnost“ a vzali jsme přitom v úvahu různá hodnotící kritéria. Během psaní této práce přišel autor k závěru, že je třeba vykonat vše pro to, aby vznikla tolerantní společnost, jejíž podstatou bude svoboda svědomí, o které se zde píše, a jen při ní je možná maximální seberealizace každého člověka. To je možné jen za těch okolností, když svoboda svědomí je nejen základem svobody jednotlivce, ale i základem demokratické společnosti jako takové v současném pojetí.

- 2) Určili jsme základné historické etapy vývoje institutu svobody svědomí a vytvořili chronologický přehled, probádali jsme modely vzájemného vztahu společnosti a náboženství, postupovali jsme od organického právního institutu svobody vyznání ve starém Řecku do náboženské tolerance jako uznání práva na existenci jiného náboženství, k toleranci jeho svobodného vyznávání ve starém Římě; od pronásledování křesťanů v I. - III. století po Kristu do přijetí křesťanství jako vládnoucího náboženství v Římské říši; od přijetí křesťanství jako vládnoucího náboženství do pronásledování pohanů; od středověku do renesance, od novověku k době přítomné. Definovali jsme přitom základní pozice principu, podstaty a struktury práva na svobodu svědomí a vyznání.
- 3) Uvedli jsme nejvlivnější teologické koncepce a definovali charakteristické rysy a názory křesťanských konfesí na princip svobody svědomí (katolicismus, protestantismus, pravoslaví).
- 4) Zilustrovali jsme specifčnost existence náboženských organizací v době po roce 1917 pomocí odhalení zvláštností

zákonodárství a historických reálií té doby. Rozebrali jsme a charakterizovali řadu zákonodárných aktů a normativních dokumentů, omezujících práva církví a náboženských organizací: Dekret o půdě, přijatý 26. 10. / 8. 11. 1917: dekret bez jakékoliv náhrady převáděl církevní půdu se vším inventářem a stavbami do správy vládních zemských a újezdních výborů; Deklarace práv národů Ruska ze dne 2. listopadu 1917: církev je plně vyloučena ze sféry občanského a státního života; Rozhodnutí Rady lidových komisařů „O předání výchovy a vzdělání z duchovní správy do správy Lidového komisariátu vzdělávání“ z 11. prosince 1917: církevní školy byly znárodněny Později vydané dekrety „O rozvodu manželství“ (16. prosince 1917) a „O občanském manželství, o dětech a o vedení matričních knih“ (18. prosince 1917) též znamenaly podstatný krok pro vykořenění náboženství ze státu.

- 5) Hlavní příčinou konfliktu mezi sovětským státem a náboženskými organizacemi bylo, že mladý sovětský stát viděl v církvi svého litého protivníka, nejen protivníka, ale protivníka ideologického. Zlámat jej bylo složitější. Bolševici, kteří přišli k moci, nijak neskrývali, že jejich cílem je nejen sociální přebudování společnosti, ale i úplná změna lidského vědomí, výchova nového člověka, člověka, který je „osvobozený“ jak tehdy říkali, od jakýchkoliv „náboženských předsudků“. Autor dochází k závěru, že základem vztahů státu a církve v rané době sovětské moci byly nikoliv právní normy, ale základy „nové socialistické společnosti“, ve které nebylo pro náboženství místo.

- 6) Byl prozkoumán vývoj právního postavení duchovenstva v Sovětském svazu, geneze represí ve vztahu k církvi a metody boje proti ní. Stát bojoval všude s církví pomocí provádění různých kampaní, tak jako např. Proticírkevní kampaň při vyjmutí ostatků 1919-1920 a Kampaň při odejmutí církevních ceností 1921-1922, která prakticky vytváří a aktivně podporuje obnovlenský rozkol uvnitř církve. Postupně stát upevňuje proticírkevní normy v zákonodárných aktech SSSR, RSFSR, UkrSSR a dalších svazových republik. Zákonodárné akty sovětského státu vědomě zúžily pojetí církve, to pojetí svedli jen k náboženské obci a na základě toho církve jako náboženská společenství nebyly uznány jako subjekty právních vztahů a neměly status právnické osoby (tato situace dodnes existuje ve většině zemí postsovětského prostoru). Později stát přistupuje k masovému pronásledování duchovenstva, které dosahuje vrcholu v letech 1937-1938.
- 7) Pokusili jsme se objasnit problém represivní politiky státu, která se vyznačovala ostrou proticírkevností a nesmiřitelností k náboženství ve vztahu k věřícím. Objasnili jsme i regionální zvláštnosti této politiky, zejména na jihu Ukrajiny, kde byly uvěznění, odsouzení k smrti a různým trestům nápravně-pracovních táborů, vyhnanství na Sibiř nebo do Kazachstánu stovky kněží a služebníků církve i členové jejich rodin.
- 8) Jedním z vytýčených úkolů bylo probádat vliv změny zákonodárství o svobodě svědomí na jednotlivé osobnosti a popsat jejich osudy jako památku na státní bezbožnou politiku a křesťanské nové mučednictví jako jevu, který se stal ve 20. století. Autor ve své práci pečlivě probádal archívni vyšetřovací

spisy zatčeného duchovenstva Oděské, Nikolajevské a Chersonské oblasti. Analýza faktů, vytěžených z vyšetřovacího spisu obviněného z kontrarevoluční činnosti nebo antisovětské agitace (příkazy k prohlídce či zatčení a soupisy při prohlídce zabaveného majetku, formulář zatčeného, protokoly výslechů, protokoly výslechu svědků, závěrečná obvinění) je rozsáhlá. Krok za krokem jsou zde rekonstruovány osudy lidí alespoň v jedné epoše. Ne vše je možné rekonstruovat, ne všemu je možno věřit...Užití fyzického násilí, mučení – to vše vedlo obviněné k tomu, aby podepisovali vyšetřovateli smyšlená pomlouvačná přiznání, která odhalovala jak samotné vyslýchané, tak i ostatní jako ty, kdo spáchali těžké kontrarevoluční zločiny. Jasně je však jedno, že totalitární systém té doby rozdělil všechny na dvě části – katy a oběti a obětí bylo daleko více...

Zjevným je, že ve sledovaném období v letech 1917-1939 byly různým způsobem narušeny principy svobody svědomí a i když na papíře napsané zásady sovětského zákonodárství mluvili o rovnosti věřících a nevěřících občanů Sovětského svazu, tyto zásady nebyly dodržovány. Současně politika státního ateismu způsobuje, že náboženství se z osobní věci občanů a že víra se z osobní zkušenosti obracení k Bohu, stává objektem státního zájmu, ale s cílem nikoliv rozvoje občanské společnosti a zlepšení lidské osobnosti, ale za účelem principiálního zničení Boha.

Související publikované práce

BILASH O.V. *Criminal-legal characteristics of illegal actions concerning religious buildings or relics* [Text]: monograph / Oleksandr Bilash (Archimandrite Evfrosin); foreword.:

Ye.L. Streltsov. Uzhhorod: Oleksandra Garkusha Publishing House, 2015. 212 p. ISBN 978-617-531-134-9. (in Ukrainian)

INTERNATIONAL LEGAL ACTS ON THE RIGHT TO FREEDOM OF CONSCIENCE AND RELIGION [Text]: textbook / comp. by Oleksandr Bilash (Archimandrite Evfrosin). Uzhhorod: Alexandra Garkusha Publishing House, 2015. 200 p. ISBN 978-617-531-133-2. (in Ukrainian)

БІЛАШ О.В. *Правові акти Ради Європи в системі захисту прав людини у сфері свободи совісті та віросповідання*. Вісник Ужгородського національного університету (Серія «Право») 2015. № 34. Т.3. С.127-131

БІЛАШ О.В. *Державно-конфесійне право як складова системи вищої юридичної освіти Західної та Центральної Європи*. Право і суспільство. 2015. № 6. С. 3-7

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA MARTIROLOGUE: Lenin pointed to Solovki. Part 15*. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-lenin-ukazal-na-solovki-chast-15-73248> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA MARTIROLOGUE: Odessa group "TOC". Martyr Leonid Salkov and others. Part 14*. Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-odesskaya-gruppa-ipts-muchenik-leonid-salkov-i-drugie-chast-14-72402> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA MARTIROLOGUE: The Holodomor in Ukraine not only became a tragedy, they were exiled or shot for "the memory of the Holodomor" Part 4*. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii->

martirolog-golodomor-v-ukraine-ne-tolko-stal-tragediei-za-pamyat-o-golodomore-ssylali-ili-rasstreivali-chast-4 (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). ODESSA MARTIROLOGUE: What the Odessa bells are silent about. Part 17. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-o-chem-molchat-odesskie-kolokola-chast-17-75956> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology. From the case of the shot: "I was given his hair and cloak and said that they sent him". Part 8.* Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-iz-dela-rasstrelyannogo-mne-peredali-ego-volosy-i-plashch-i-skazali-chto-vyslali-ego-chast-8-64951> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology. St. Pavel Gayday and his confessors. Odessa period of life. Part 20.* Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://orthodoxy.org.ua/data/odesskiy-martirolog-svmchpavel-gayday-i-izhe-s-nim-ispovedniki-odesskiy-period-zhizni-chast-20> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology. The ideological adversary has no nationality, sex and age. Part 6.* Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/node/62543> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: "By social origin - pop, by social status - pop. Shoot". Part 3.* Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-po-sotsialnomu-proiskhozhdeniyu-pop-po-sotsialnomu-polozheniyu-pop-rasstrelyat-chast-3-60243> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: "Christ suffered for us, so we must endure the courts, arrests, but hold fast to the faith." Part 5.* Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode <http://orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-khristos-stradal-za-nas-tak-i-my-dolzheny-terpet-sudy-aresty-no-krepko-derzhatsya-very-chast-5-61610> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: "Christ suffered for us, so we must endure the courts, arrests, but hold fast to the faith." Part 5.* Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-khristos-stradal-za-nas-tak-i-my-dolzheny-terpet-sudy-aresty-no-krepko-derzhatsya-very-chast-5-61610> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: 1931 year. In Odessa - a counter-revolutionary church organization. Part 22.* Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode <http://orthodoxy.org.ua/data/odesskiy-martirolog-1931-god-v-odesse-kontrrevolyucionnaya-cerkovnaya-organizaciya-chast-22> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: 1931 year. In Odessa - a counter-revolutionary church organization. Continuation.* Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://orthodoxy.org.ua/data/odesskiy-martirolog-1931-god-v-odesse-kontrrevolyucionnaya-cerkovnaya-organizaciya-prodolzhenie> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: A priest, a psalm-reader, an elder is shot ... Is this enough to kill the faith of the villagers? Part 24.* Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode

<http://orthodoxy.org.ua/data/odesskiy-martirolog-rasstrelyany-svyashchennik-psalomshchik-starosta-dostatochno-li-etogo> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: And classmates comrade. Stalin was also shot? Part 7*. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-i-odnoklassnikov-tov-stalina-tozhe-rasstrelivali-chast-7-63780> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: Arrested right in the temple. Part 12*. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-arestovan-priamo-v-khrame-chast-12-70536> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: Cruelty can not be justified. Even through the centuries. Part 10*. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-zhestokost-nelzya-opravdat-dazhe-cherez-veka-chast-10-68484> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: Echoes of the Civil War ... It all started with denunciation. Part 11*. Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-otgoloski-grazhdanskoi-voiny-vse-nachalos-s-donosa-chast-11-68822> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: Exposed by testimony. Part 2*. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode

<http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-izoblichen-svidetelskimi-pokazaniyami-chast-2-59769>
(in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: From the life of the rector of the Mikhailovsky Church: the priest was shot, the temple was closed. Part 16.* Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-iz-zhizni-nastoyatelya-mikhailovskogo-khrama-svyashchennikarastrelyali-khram-zakryli-chast-16-7423> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: Martyrs and Confessors. Saints and not saints. Part 1.* Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-mucheniki-i-ispovedniki-svyatye-i-ne-svyatye-59615> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: New martyrs and confessors of the twentieth century. Why were the priests arrested? Part 21.* Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode <http://orthodoxy.org.ua/data/odesskiy-martirolog-novomucheniki-i-ispovedniki-hh-veka-za-chto-arestovyvali-svyashchennikov> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: Often a certificate of death of a loved one in the camp from heart disease meant ... shooting. Part 13.* Orthodoxy in Ukraine (an electronic resource). Access mode <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-chastosppravka-o-smerti-blizkogo-v-lagere-ot-bolezni-serdtsa-oznachalarastrel-chast-13-71439> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: The thorny path of three priests: from "enemies" to*

martyrs and confessors. Part 18. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode

<http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-ternisty-put-trekh-svyashchennikov-ot-vragov-k-muchenikam-i-ispovednikam-chast-18-77301> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: The way to Calvary is dotted not only with shards of stars. Part 19. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode* <http://2010.orthodoxy.org.ua/node/80536> (in Russian)

ARCHIMANDRITE EVFROSIN (BILASH). *ODESSA Martyrology: To serve, even when death is near. Part 9. Orthodoxy in Ukraine (electronic resource). Access mode* <http://2010.orthodoxy.org.ua/content/odesskii-martirolog-sluzhit-dazhe-kogda-smert-blizka-chast-9-67190> (in Russian)

ARCHIM. EVFROSIN (BILASH). *Odessa Counter-Revolutionary Organization of 1931. Forum Theologicum Sardicense. 2013, n.2, p. 21-63.*

Výběr z použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů

Prameny

Legislative acts

COLLECTION OF LEGAL ACTS AND GOVERNMENT ORDERS OF 1917-1918. Department of Affairs of the Council of People's Commissars of the USSR. M. 1942. (in Russian)

ADMINISTRATIVE CODE OF THE UKRAINIAN SSR. The text and poetry commentary. Ed. by S. Kanarskiy and Yu. Mazurenko. With the preface of V. Valitsky. Law at NKU Ukrainian SSR, 1928. (in Ukrainian)

ON FREEDOM OF CONSCIENCE, CHURCH AND RELIGIOUS SOCIETIES: Decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR of 20.01.1918 // Decrees of the Soviet Government. Moscow: State publishing house. lit., 1957. V. 1. (in Russian)

ON THE ENACTMENT OF THE CRIMINAL CODE OF THE UKRAINIAN SSR: VUTSVK Resolution dated August 23, 1922 // UCSU. – 1922. – №36. (in Ukrainian)

THE CONSTITUTION OF THE UKRAINIAN SOCIALIST SOVIET REPUBLIC. K., 1919. (in Ukrainian)

THE CRIMINAL CODE OF THE UKRAINIAN SSR (approved by the VUTSIK August 23, 1922) with an alphabetical index: Bulletin Official. Kharkov: Ed. People's Commissar of the Ukrainian SSR. 50 p. (in Ukrainian)

THE HOLY COUNCIL OF THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH. ACTS. B. 6. Iss. 1. M., 1918. (in Russian)

THE CONSTITUTION (BASIC LAW) OF THE RSFSR, adopted on May 11, 1925. - M., 1925. (in Russian)

DECREES OF THE SOVIET GOVERNMENT. Volume I. October 25, 1917 - March 16, 1918 M. : State publish. house of political literature, 1957. (in Russian)

Archive documents

Archive of the Office of the Security Service of Ukraine in Odessa (Archive of SSU in the Odessa region)

Cases 13008-P., 13943-P., 14591-P., 18163-P., 18879-P., 19227-P., 2918-P., 2933-P., 2958-P., 19678-P., 21402-P., 3603-P., 10668-P., 3595-P., 15261-P., 22517-P., 21774-P., 19887-P., 3522-P., 3398-

P., 10446-P., 19540-P., 3087-P., 21897-P., 22517-P., 16707-P.,
21954-P., 17781-P., 18326-P., 20848-P., 18437-P., 20345-P.,
17823-P., 18497-P., 17878-P., 4012-P., 3693-P., 8133-P., 18618-
P., 16327-P., 27600-P., 22081-P., 10978-P.

Central Archive of the Federal Security Service of the Russian Federation

F. 66. Op. 1. D. 413

F. 8os. Op. 1. D. 70

Chernihiv Regional State Archive

F. R-3164, D. 17

Russian State Archive of Social and Political History

F. 2. Op. 1. D. 5212

State Archive of the Odessa Region (SAOR)

F. R-1774, Op. 1, D. 86

F. R-73, Op. 1, D. 25

F. R-1774, Op. 1, D. 120

F. R-1774, Op. 1, D. 464

F. R-1774, Op. 1, D. 382

F. R-1774, Op. 1, D. 576

F. R-1774, Op. 1, D. 385

F. R-8065, Op. 2, D. 9332

F. R-8065, Op. 2, D. 8833

F. R-8065, Op. 2, D. 11 900

F. R-8065, Op. 2, D. 9526

State Archive of the Russian Federation (SA RF)

F. R-6991. Op. 1. D. 1

F. P-1066. Op. 2. D. 337

F. 1235. Op. 97. D. 54a

F. 8131, Op. 28, D. 22

Literature:

Monographs

ACTON J. *History of ancient freedom. National self-determination. On the study of history. The origin of the modern state. Freedom in the Christian era.* Directmedia, 2013. 192 p. ISBN 9785998962455. (in Russian)

ANGELA, ALBERTO. *One day in Ancient Rome.* Azbuka-Attikus, 2017. 336 p. ISBN 5389125061. (in Russian)

BERDYAEV N. *Philosophy of the Free Spirit.* Litres, 2013. 395 p. (in Russian)

BERDYAEV N.A. *Philosophy of freedom. The meaning of creativity.* – M.: Pravda, 1989. (in Russian)

BERDYAEV, N.A., *New Christianity. Collection of articles from 1916-1917.* Moscow - Berlin: Direct-Media, 2015. 161 p.

BILASH O.V. *Criminal-legal characteristics of illegal actions concerning religious buildings or relics* [Text]:monograph /foreword. : Ye.L. Streltsov. Uzhhorod: Oleksandra Garkusha Publishing House, 2015. 212 p. ISBN 978-617-531-134-9. (in Ukrainian)

BOLOTOV, V. V. *Lectures on the history of the ancient church (in 4 chapters). C. II : The history of the church in the period of Constantine the Great*, under ed. of Brilliantov A. Posthumous edition SPb. : M. Merkushev's printing house, 1910. 474 p.

BRAY, JOHN. *Gallienus: A Study in Reformist and Sexual Politics*. Wakefield Press, 1997. 404 p. ISBN 9781862543379.

BULGAKOV S.N. *Orthodoxy: Essays on the teaching of the Orthodox Church*. M.: Terra, 1991. (in Russian)

CHERNYKH A. *Stanovlenie Rossii Sovetskoy. 20-e gody v zerkale sotsiologii*. M., 1998. 280 p. ISBN 5-88451-053-5. (in Russian)

DANDO-COLLINS S. *The Great Fire of Rome*. Da Capo Press, 2010. 284 p. ISBN 978-0-306-81890-5.

ENGIBARYAN R.V. *Constitutional development in the modern world: the main tendencies*. 2nd ed. M.: NORMA, 2010. 496 p. (in Russian)

EUSEBIUS PAMPHYLUS. *Church history*. M., 1993. 446 p. (in Russian)

FERGUSON E. *Backgrounds of Early Christianity*. Eerdmans; 3 edition, 2003. 672 p. ISBN: 978-0802822215.

FISHWICK D. *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire*. Volume 3: Provincial Cult, Part 3: The Provincial Centre; Provincial Cult. (Religions in the Graeco-Roman World 147.) Pp. XXIV + 397, ills. Leiden and Boston: Brill, 2004. ISBN 978-90-04-12806-4.

GARNAK A. *Missionerskaia propoved' i rasprostranenie khristianstva v pervye tri veka*. [The mission and expansion of Christianity in the first three centuries. Transl. in Russian by A. A. Spasskiy]. St. Petersburg, Izd-vo Olega Abyshko Publ., 2007. 384 p.

GRADEL I. *Emperor Worship and Roman Religion*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2002. 428 p. ISBN: 9780199275489.

HEGEL G.W.F. *Philosophy of Law* / Transl. from German. By B.G. Stolpner: Notes by V.S. Nersesyants. M.: Mir knigi, Literatura, 2007. 464 p. (in Russian)

HEINIG, HANS MICHAEL / WALTER, CHRISTIAN (Hrsg.): *Staatskirchenrecht oder Religionsverfassungsrecht? Ein begriffspolitischer Grundsatzstreit*. Mohr Siebeck, 2007. 367 p.

HUNT E. J. *Christianity in the Second Century: The Case of Tatian*. Routledge Early Church Monographs. London and New York: Routledge, 2003. 256 p.

ILYIN I.A. *Axioms of religious experience: research*. V. 1-2. M., 1983. (in Russian)

KAMEN, HENRY A. *The Spanish Inquisition: An Historical Revision*. Phoenix Press, 2000. 369 p. ISBN 9781842122051.

KARA-MURZA S.G. *The Soviet Civilization. From the beginning to our days*. M.: Algorithm, Eksmo, 2008. 1198 p. (in Russian)

KAREEV N.I. *History of Western Europe in the Modern Times. Volume 2. History of the XVI and XVII centuries*. SPb.: Typography of M.M. Stasyulevych, 1904. 624 p. (in Russian)

KARL SCHLÖGEL. *Terror und Traum. Moskau 1937* (Terror and Dream: Moscow 1937). Munich: Carl Hanser Verlag, 2008. 700 p. ISBN 978-3-446-23081-1.

KLAUCK H.-J. *The Religious Context of Early Christianity: A Guide to Graeco-Roman Religions*. Edinburgh, 2000. 546 p. ISBN 0567086933.

KOSTIUKOVICH P.I. *Religious Studies: Textbook / P.I. Kostiukovich*. Mn.: New knowledge, (Social and Humanitarian Education). 2001. 192 p. (in Russian)

LAKTIONOV A. *History of heresy: collect. /comp. A. Laktionov*. Moscow: AST Moscow: Hranitel, 2007. 572 p.

LATYSHEV A.G. *Declassified Lenin*. M.: Mart, 1996. 336 p. ISBN 5-88505-011-2. (in Russian)

LEBEDEV A.P. *The era of persecution of Christians and the assertion of Christianity in the Greco-Roman world under Constantine the Great*. SPb.: Publishing house of Oleg Abyshko, 2006. 352 p. ISBN 5-89740-139-7. (in Russian)

LENIN V.I. *Whole collect. of works of V.I. Lenin*. V. 12. M., 1968. 575 p.

LENIN V.I. *Whole collect. of works of V.I. Lenin*. V. 48. M. 1970. 543 p.

LOSEV A.F. *The History of Ancient Aesthetics: The Results of Millennial Development*, book 2. M., 1994, 569 p. (in Russian)

LUKS, LEONID. *Geschichte Russlands und der Sowjetunion. Von Lenin bis Jelzin*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet. 574 p. ISBN 3-7917-1687-5.

MEZGLEWSKI, ARTUR. *Prawo wyznaniowe / Artur Mezglewski, Henryk Misztal, Piotr Stanisz*, wyd. 3, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011. - XIX. 321 s.

NIKOLSKIY V.S., *Basics of Religious Studies: A Training Manual*. M.: MSIU, 2007. 356 p. ISBN 978-5-2760-1023-6. (in Russian)

ORLYANSKY V. S. *Conflictology. Tutorial / V.S. Orlyansky K. .:* Center for Educational Literature, 2007. 160 p. (in Ukrainian)

POSPELOVSKIY D.V. *Russian Orthodox Church in the XX century*. M.: Republic, 1995. 511 p. ISBN 5-250-02501-3. (in Russian)

RACHKOV P.A. *Science and social progress*. M.: Publishing house of Moscow University, 1963. 329 p. (in Russian)

ROGOZYANSKIY A. *Passion by relics*. St. Petersburg: Society of Saint Basil the Great. 1998. 160 p. (in Russian)

ROMANOVSKAYA V.B. *Repressive bodies in Russia of the twentieth century*: Monograph. N.Novgorod, 1996. (in Russian)

SALYGIN, E.N. *Theocratic state*. M., 1999. 128 p. ISBN 5-89554-055-4. (in Russian).

SALZMAN M.R. *On Roman time: The codex-calendar of 354 and the rhythms of urban life in late antiquity*. Berkeley, L.A., 1990. 335 p. ISBN 978-0520065666.

SHKAROVSKIY M. V. *St. Petersburg diocese during the years of persecutions and losses of 1917-1945*. – SPb .: Faces of Russia. 1995. 207 p. (in Russian)

SOLOVYOV E.YU. *The categorical imperative of morality and law*. M.: Progress-Traditsia, 2005. 416 p. (in Russian)

SOUTHERN, PAT. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. Routledge, 2001. 401 p. ISBN 9780415239431.

STALIN I.V. *Compositions*. V. 13. M., 1951. 414 p.

YAKOVLEV A.N. *On relics and oil*: monograph. Moscow: Eurasia, 1995. 191 p. ISBN 5-88268-015-8. (in Russian)

Articles

BALZHYK I.A. Relations between state and church: ‘Symphony of the authorities’: Dis. ... Candidate of legal sciences: 12.00.01 / Odessa National Law Academy. 2007. 19 p. (in Ukrainian)

BENITSKIY A.S. *Responsibility for involvement in a crime and complicity in a crime in accordance with the Criminal Code of the USSR in 1922 and 1927*. Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. 2013. Iss. 4. pp. 197-206. (in Ukrainian)

BILASH O.V. *The main models of funding churches and religious organizations in the European Union*. Actual issues of state and law. Scientific works of the National University "Odessa National Law Academy". 2014. № 73. pp. 172-178. (in Ukrainian)

BRILLIANTOV A.I., *Emperor Constantine the Great and the Milan Edict of 313*. Christian reading. St. Petersburg, 1915. № 10-11. pp. 1185-1202. (in Russian)

CHEMERYYS O. *Theoretical and legal basis of the interaction between government authorities and the public in public policy formulation and implementation*. "Efficacy Public Administration" Collection of scientific works. 2015. Issue 42. pp. 39-51. (in Ukrainian)

GONCHARENKO V.D. *The First Constitution of the Ukrainian SSR*. Problems of socialist legality. Kh. Higher school., 1983. Iss. 11. pp. 10-18. (in Russian)

HAYNES J. *Transnational Religious Actors and International Relations*. Third World Quarterly, 2001. Vol. 22. № 2. pp. 143-158

IVANOV S.N. *The Chronology of the Renovated 'Revolution' in the Russian Church on New Archival Documents // Vestnik PSTGU*. Series 2: History. History of the Russian Orthodox Church, 2014. Iss. 3 (58). pp. 24-60. (in Russian)

JOPPKE C. *Islam in Europa: Integration durch recht und ihre Grenzen*. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. 2013. Sonderheft 65. S. 409-435.

KLYUCHKO B.I. *Legislator in the Defensor Pacis*. Bulletin of St. Petersburg State University. Ser. 2. 2015. Issue 2. pp. 133-140. (in Russian)

KOLYAKINA E.A., *The definition of the essence of the concept of 'religiosity'*. Bulletin of KSU named after O.N. Nekrasov, 2007. Vol. 13. pp. 51-55. (in Russian)

KONDRASHOVA I.S. *The secret of confession as a professional kind of mystery*. Bulletin of Bryansk State University №2 (2008). pp. 127-131. (in Russian)

KOZEROD O.V. *The History and Contemporary Religious Anti-Semitism: The Newest English-language Historiography of a Problem*. Ukrainian Religious Studies. 2010. № 54. pp. 183–193. (in Ukrainian)

LEMAK V.V. *Legislation on National Minorities in Ukraine: Issues of Improvement*. Bulletin of the Central Election Commission. 2014. № 1. pp. 70-76. (in Ukrainian)

MAKSIMOVA O.D. *Stanovlenie sovetskogo brachnogo prava*. Pravo i politika. 2013. № 5. pp. 673-678. (in Russian)

POKROVSKIY N.N. *Politburo and the Church. 1922-1923. Three archival affairs*. The New World: Journal. 1994. № 8. (in Russian)

SCHMIDT-HOFNER, SEBASTIAN, *Toleranz braucht Rechtfertigung: Zur Funktion des Mailänder Edikts und verwandter Texte des früheren 4. Jh. n.Chr.* In: Martin Wallraff (Hrsg.): *Religiöse Toleranz: 1700 Jahre nach dem Edikt von Mailand*. Berlin 2016. pp. 159-192.

SOCHNEV YU. V. *Orthodoxy as a factor in the development of the religious situation in the Golden Horde*. Textum Historiae: Studies on the theoretical and empirical problems of the Universal History. N. Novgorod, Novgorod State Pedagogical University, 2008. Issue 3. pp. 149-165.

SOSKOVETS L.I. *Religious Tolerance and Freedom of Conscience: History and Question Theory*. Proceedings of Tomsk Polytechnic University, 2004. T. 307. № 2. pp. 177-180. (in Russian)

WILLAIME J.-P. *Different Models for Religion and Education in Europe*. *Religion and Education in Europe: Developments, Contexts and Debates*. Eds R. Jackson, S. Miedema, W. Weisse, J.-P. Willaime. Münster, Waxmann, 2007, pp. 57–66.

YEMELYANOV N. YE., KHAYLOVA O.I. *Persecution of the Russian Orthodox Church (1917-1950)* // Russia and the Modern World. 2008. № 4 (61). (in Russian)

Resume

The thesis is a theoretical generalization and solution of the scientific problem, which consists of the analysis and characterization of the process of formation and development of the right to freedom of conscience, the functioning of this institution in the conditions of the anti-church policy of the Soviet government and clarifying the specific features of the religious policy of the Soviet state in 1917-1939 and its impact on civil society and individuals (in particular, priests and clergymen, believers, members of their families), through repressive methods of control and coercion.

Having investigated the stages of formation and development of the institutions of freedom of conscience and religion (tolerance in certain historical stages of world history), the genesis of views on freedom of conscience and its legislative consolidation in the religious policy of Soviet power in 1917-1939, as well as the influence of state atheistic policy (in this case, repressive policies) on the fate of individual personalities or groups, in particular clergy, activists and members of religious communities, members of their families, we came to certain theses, which is a response to these challenges in our research:

- 1) by defining the structure and generalizing various scientific approaches to understanding the principle of freedom of conscience, we come to a conclusion that the history of the development of the legal institution of freedom of conscience is inextricably linked with the process of secularization of civil society. They systematized the approaches and defined the term 'secularization', defined the common and different in the concepts

of 'religion' and 'religiosity', taking into account the different evaluation criteria. During the writing of the paper, the author comes to the conclusion that contributing to the establishment in the society of tolerance, embodying the essence of the considered freedom of conscience, in which only the maximum self-realization of everyone is possible. It is conditioned by the fact that freedom of conscience is not only the basis of individual freedom, but also the basis of a democratic society as a whole in its modern understanding;

2) highlighted the main historical stages of the development of the institution of freedom of conscience and carried out a chronological survey, exploring models of the relationship between society and religion, moving from a limited legal institution of religious freedom in Ancient Greece to tolerance, recognizing the right to the existence of another's religion, tolerance to its free confession in the Ancient Rome; from the persecution of Christians 1-3 centuries AD before the recognition of Christianity as the dominant religion of the Roman Empire; from the assertion of Christianity as a state religion to persecution of the Gentiles; from the Middle Ages to the Renaissance, from the New to the Modern Times, we identified the principled positions of the principle, essence and structure of the right to freedom of conscience and religion;

3) established the most influential theological concepts and revealed the characteristic features and views of Christian doctrines (Catholicism, Protestantism, Orthodoxy) on the principle of freedom of conscience;

4) illustrated the specifics of the functioning of religious organizations in the period after 1917, by disclosing the features of

legislation and historical realities of the time; analyzed and characterized a number of legislative acts and regulations that infringe on the rights of churches and religious organizations: Decree on Land adopted on October 26 / November 8, 1917: The Decree without any ransom passed monastic, church lands with all implements and buildings to the rural district committees and counties; The Declaration of the Rights of the Peoples of Russia of November 2, 1917: the church is completely excluded from the sphere of civil and state life; Decisions of the Council of People's Commissars "On the transfer of the cause of upbringing and education from the spiritual department to the People's Commissariat for Education" on December 11, 1917: the church educational institutions were nationalized. The Decree On the Dissolution of Marriage (December 16, 1917) and On Civil Marriage, Children and the Conduct of Books of State Acts (December 18, 1917) also contributed to the eradication of religion in the state.

5) the main reason for the conflict between the Soviet state and religious organizations was the vision of the young Soviet state in the church of its ardent adversary, and not just an enemy, but an ideological one. It was more difficult to break it. The Bolsheviks who came to power did not hide that their goal was not just a social reorganization of society, but a complete change in the consciousness of a person, the education of a new man, a man "free" from some "religious prejudices", as they were said at that time. The author concludes that at the base of the relations between the state and the church, during the early period of Soviet power, not the norms of law were laid, but the "new socialist society", in which there was no place for religion;

6) traced the evolution of the legal status of the clergy in the Soviet Union, the genesis of repression in relation to the church and the methods of fighting it; the state everywhere struggled with the church through various campaigns such as the Anti-Church campaign to uncover the relics of 1919-1920 and the Campaign for the Expropriation of Church Values of 1921-1922, practically creates and actively supports the renewal split within the church. Gradually, the state consolidates anti-church norms in the legislative acts of the USSR, the RSFSR, the Ukrainian SSR and other union republics. Legislative acts of the Soviet state deliberately narrowed the concept of the church, reducing it only to a religious community, therefore churches as religious associations were not recognized as subjects of legal relations and did not have the status of a legal entity (this situation is still observed in most countries of the post-Soviet space). Later the state passes to mass reprisals against the clergy, the peak of which occurred in 1937-1938;

7) we tried to highlight the problem of the repressive policy of the state, which had a pronounced anti-churchliness and intransigence towards religion, towards believers and its regional characteristics, particularly in the south of Ukraine, where they were arrested, convicted and sentenced to capital punishment, – labor camps, deportation to Siberia or Kazakhstan hundreds of priests and clergymen, members of their families.

8) also one of the tasks set was to trace the impact of changes in the legislation on freedom of conscience on individuals and describe their fate as a memory of godless state policy and Christian new discipleship, as a phenomenon taking place in the twentieth century. In the paper, the author carefully examines the

archives and investigation cases of the arrested clergy of Odessa, Mykolayiv, Kherson regions. Analysis of data collected from the investigative case of the accused in counter-revolutionary activities or anti-Soviet agitation (search / arrest warrant and list of seized property, the questionnaire of the arrested person, interrogation records, witness interrogation records, indictment) and restores, step by step, the fate of people or at least one from its periods. Not all can be restored, not all believe ... The use of physical exertion, torture, forced the accused to sign fabricated by investigators slanderous statements that expose both the interrogated themselves and others in the worst counter-revolutionary crimes. But definitely, one thing, that the totalitarian system of that time, divided all into two parts – the executioners and the victims, and the victims were much more ...

It is obvious that in the period under investigation, 1917 - 1939 the principles of freedom of conscience were violated in every possible way, and although the provisions of Soviet legislation prescribed on paper spoke about the equality of believers and unbelievers of the citizens of the Soviet Union, these provisions were not fulfilled. At the same time, the policy of state atheism, contributes to the fact that religion is from the private affairs of citizens, that faith, as well as private experience of turning to God, turns into an object of state interest, but with the aim of promoting and developing civil society, development and improvement of the person's personality, but in the matter of the principle destruction of God at least in the Soviet state...

Klíčová slova: náboženství; církve; svoboda; svoboda svědomí; protikřesťanská legislativa; vztahy státu-církve; represe proti duchovenstvu; totalitarismus

Key words: religion; church; freedom; freedom of conscience; anti-Christian legislation; state-church relations; repression against the clergy; totalitarianism